

Договірне представництво у спрах незначної складності особою, яка не є адвокатом**Ніканорова О. В.**

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, Львів, Україна
olenanikanorova@gmail.com*

Ключові слова:

договірне представництво, спрощене позовне провадження, справа незначної складності, малозначна справа, адміністративне судочинство, сторона провадження.

У статті проаналізовано ряд наукових праць і досліджено правові позиції судів касаційної інстанції, в результаті чого вдалось розмежувати категорію справ, в рамках яких допускається представництво інтересів сторони особою, яка не є адвокатом. Визначено виключні умови, за наявності яких суд зобов'язаний допустити представника сторони провадження, що діє на основі договору, однак не є адвокатом. Встановлено, що прогалини законодавства у сфері розмежування категорії справ і виду позовного провадження впливають на можливість реалізації представником покладених на нього функцій, що є прямим порушенням права на захист охоронюваних законом прав та інтересів сторони провадження.

**Contractual representation in the disputes of insignificant complexity
by a person who is not a lawyer**

Nikanorova O. V.

*Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv,
Pekarska str., 50, Lviv, Ukraine
olenanikanorova@gmail.com*

Key words:

contractual representation, simplified action proceeding, cases of insignificant complexity, insignificant case, administrative procedure, party to case.

In fact, the introduction of amendments to the procedural code and the Constitution of Ukraine consolidated the monopolistic position of advocacy in the area of representation of interests of natural and legal entities in the context of administrative procedure. The mentioned changes in the legislation caused numerous debates, as the financial status and paying capacity of citizens don't permit to involve a lawyer on a contractual basis to represent a person before the court.

Taking into account that the previous wording of the procedural code didn't involve imperative norms towards the representation of interests before the court by a lawyer, in the process of adopting changes, it emerged a need for a clear differentiation of the category of cases into insignificant cases, which allow the participation of a representative who is a natural person with the required capacity to sue, and ones where the representation is performed exclusively by a lawyer.

The author believes that changes in the legal regulation in the area of contractual representation are conditioned by reforming the judicial branch and thus, the improvement of the procedural legislation. A direct division of the category of cases according to the complexity is action focused on the establishment of maximum allowable terms for judicial consideration of the case for quick and effective settlement of a dispute between the parties.

The aim of the research is a doctrinal overview and characteristics of the institute of contractual representation of a person before the court, the study of the features of legal regulation in the area of representation

of interests of natural and legal entities by a person who is not a lawyer in the context of insignificant disputes, which are considered under the rules of a simplified action proceeding.

In the course of the research, the author uses the method of comparative analysis which helps to compare the norms of individual acts of the legislation and to determine the differences in the legislative regulation of contractual representation.

The method of system and structural analysis makes it possible to determine the position of representation in administrative procedural legislation.

The method of logical analysis is used for defining the content and legal nature of the concept of contractual representation under the framework of insignificant disputes.

The method of historical analysis is applied to distinguish the differences of legal regulation of the norms of contractual representation in different stages of the development of Ukrainian legislation.

It is established that implementation of contractual representation of a disputing party in insignificant cases not associated with its consideration exclusively in the context of simplified action proceeding. The author marks that insignificant cases are regarded as insignificant by their legal nature regardless of a type of action proceeding. Taking into account that such cases are all cases without exceptions, which are considered under administrative procedure. The exceptions are cases which are subjected to the consideration exclusively in the context of action proceeding.

The author puts forward the point that a court taking into account the character of disputed legal relations, decides on the attribution of a case to the category of insignificant at sole discretion. The before mentioned influences the option of representation of a person's interests in the particular dispute by a person who is not a lawyer.

According to the research findings, one can conclude that implementation of contractual representation by a person who is not a lawyer is admissible method of realization of the right to protection of rights and interests by a disputing party that is legislatively consolidated in the provisions of legislative acts and reflected in the practical aspect and doctrinal analysis.

Вступ. З прийняттям нової редакції Кодексу адміністративного судочинства України й внесення змін до Конституції України було введено низку нових для адміністративного процесуального законодавства норм, що докорінно змінили інститут договірної представництва й закріпили монопольне становище адвокатури. Вказані законодавчі зміни зумовлені інтеграційними процесами й прагненням законодавця привести внутрішнє законодавство у відповідність до законодавства Європейського союзу, де в більшості розвинутих країн правом представництва на основі договору в рамках судового провадження наділені виключно адвокати.

Незважаючи на імперативний характер норми щодо виключного договірної представництва адвокатом інтересів фізичної та юридичної особи в адміністративному судочинстві, процесуальним кодексом визначено винятки з правил, що передбачають можливість здійснення функцій представника, який діє на підставі договору, фізичною

особою, яка не є адвокатом, в процесі розгляду справ незначної складності.

Вказане законодавче закріплення статусу представника зумовило ряд дискусій. Їхньою причиною є законодавча невизначеність справ, в рамках яких допускається доручення представництва інтересів особі, що не здійснює адвокатську діяльність.

Як наслідок, законодавцем не закріплено вичерпного переліку справ незначної складності й не встановлено імперативної норми щодо розгляду справ такої категорії, виключно, в рамках спрощеного позовного провадження. Окрім того, відсутні будь-які заборони щодо здійснення представництва фізичною особою, яка не є адвокатом, в межах загального позовного провадження. Зазначені проблеми правого регулювання, фактично, порушують право сторони по справі доручити представництво власних інтересів фізичній особі, яка наділена адміністративною процесуальною дієздатністю, однак не є адвокатом.

На практиці така законодавча невизначеність призводить до того, що суд буде вимушений не допустити представника сторони до виконання покладених на нього функцій, незважаючи на відсутність прямої вказівки закону, яка б виключала можливість участі останнього в процесі розгляду справи.

Виклад основного матеріалу. Основоположні засади інституту представництва в цілому закріплені в ст. 59 Конституції України, якою гарантується право на професійну правову допомогу кожному громадянину й можливість вільного вибору захисника у випадках, передбачених законодавчо; правову допомогу держава надає на безоплатній основі [1].

Окремі норми у сфері правового регулювання інституту представництва закріплені в процесуальних кодексах, до яких належить Кодекс адміністративного судочинства України. Вказаний нормативний акт містить окремі положення щодо представництва інтересів сторони справи. Тому з метою визначення особливостей представництва на основі договору в адміністративному судочинстві необхідно зупинитися на дослідженні положень процесуального законодавства.

Таким чином, ч. 1 ст. 56 Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що кожна сторона адміністративного судового процесу може брати участь у процесі особисто або через представника [2]. З цього можна зробити висновок, що представник набуває права звернення до адміністративного суду, права участі в процесі розгляду справи й вчиненні окремих процесуальних дій.

Отже, правовідносини в адміністративному судочинстві можуть бути між довірительом і представником та між адміністративним судом і представником. Між довірительом і представником (внутрішні) відносини найчастіше мають матеріально-правовий характер. Останні є підставою виникнення правовідносин між адміністративним судом та особою, що виконує функції представника. Такі відносини ґрунтуються на договірному дорученні й законі [4, с. 397].

Кодексом адміністративного судочинства України в ч. 1 ст. 57 передбачено, що представником у суді може бути адвокат або законний представник [2]. Це означає, що Кодекс розмежовує представництво на два окремі види. До першого відносимо представництво за законом, що виникає на основі прямої вказівки закону чи певного адміністративного акту. Водночас представник за законом наділений невиключним обсягом повноважень. До другого виду представництва відносимо договірне. Повноваження представника за таким видом представництва виникають на основі договору, яким конкретно визначається їхній обсяг і наявність обмежень.

До прикладу, представник не може здійснювати захист і представлення інтересів шляхом обману, за допомогою фальсифікації доказів чи інших заборонених методів. Важливим аспектом такого принципу є те, що представник у разі виявлення порушень із боку суб'єктів правозастосовної діяльності повинен їх усунути й відновити права й законні інтереси свого довірителя [3, с. 172]. Цікавим і не менш важливим фактом є те, що представник повинен захищати не уявні, а реальні права довірителя та лише законні інтереси, а не будь-які [4, с. 23]. Якщо ж клієнт порушує чинне законодавство й на роз'яснення представника відмовляється припинити свої дії, представник має право розірвати достроково договір [5, ст. 33].

Повертаючись до вищевказаного законодавчого формулювання переліку суб'єктів, які можуть бути представниками, доходимо висновку, що представництво на основі договору віднесено до компетенції осіб, які здійснюють адвокатську діяльність.

Однак, згідно із ч. 2 ст. 57 Кодексу адміністративного судочинства України, у справах незначної складності й в інших визначених випадках представником може бути фізична особа, яка, відповідно до вимог закону, має адміністративну процесуальну дієздатність [2]. Таким чином, формулювання першої та другої частини коментованої статті неналежно співвідноситься. Це пов'язано з тим, що перша частина не передбачає норми альтернативного характеру. На нашу думку, законодавець неналежно сформулював диспозицію другої частини, оскільки в її результативній частині доречно було б додати відсылку на норму. За такої умови частина перша коментованої статті втратила б власний імперативний характер і передбачала б винятки з правил щодо представництва інтересів особою, яка не є адвокатом.

Попередня редакція Кодексу адміністративного судочинства України передбачала, що представником може бути фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність [6]. Відповідно, не існувало імперативної норми, яка б передбачала, що представництво на договірній основі в рамках розгляду адміністративної справи допускається виключно за умови залучення адвоката. Такий стан речей має як позитивні, так і негативні моменти.

З одного боку, реалізації представницьких функцій адвокатом свідчать про певну юридичну обізнаність особи представника як фахівця в галузі права, що має сприяти оперативному розв'язанню спору й відіграє позитивну роль у контексті належного виконання представником покладених на нього повноважень.

На підтвердження вказаної позиції доцільно врахувати думку науковців, які стверджують, що

адвокат як представник в адміністративному процесі наділений ширшим колом прав щодо доказування та обов'язків у порівнянні з іншими представниками [7, с. 118].

З іншого боку, надання професійної правничої допомоги адвокатом є оплатною послугою. В багатьох випадках обсяг робіт і послуг, що надає адвокат, не співмірний із ціною позову або ж характером правовідносин, як наслідок зустрічаються ситуації, коли сторона спору фінансово-неспроможна залучити адвоката на договірній основі з метою представництва власних інтересів у суді.

Ми з'ясували, що в рамках адміністративного судочинства інтереси сторони по справі може представляти не тільки адвокат. Вважаємо доцільним провести комплексний аналіз і дослідження переліку умов, за дотриманням яких фізична особа може бути допущена до судового розгляду як представник, який діє на підставі договору. Розпочнемо з умови, яка зобов'язує представника мати адміністративну процесуальну дієздатність, оскільки, на відміну від інших, вона детально регламентована Кодексом адміністративного судочинства України.

Згідно із ч. 2 ст. 43 Кодексу адміністративного судочинства України, під адміністративною процесуальною дієздатністю слід розуміти здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права й обов'язки, в тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність). Така дієздатність належить фізичним особам, які досягли повноліття та не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку в спрах із приводу публічно-правових відносин, в яких вони, відповідно до законодавства, можуть самостійно брати участь [2]. Як ми зазначали, питанню визначення адміністративної процесуальної дієздатності надано належне правове формулювання, яке повною мірою визначає його суть і зміст.

Наступна умова представництва інтересів сторони провадження фізичною особою, яка не є адвокатом, – це віднесення спору до переліку справ незначної складності. Згідно з п. 20 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, адміністративна справа незначної складності (малозначна справа) – це адміністративна справа, в якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного й всебічного встановлення її обставин [2].

Варто врахувати наукову позицію, що використання терміну «малозначні справи» досить специфічне, оскільки значення справи для заявника

не залежить від його ціни або складності розгляду, й навряд чи варто ділити справи на значні й малозначні [8, с. 18]. Вважаємо, що твердження науковця вірне, оскільки з морального боку не доречно здійснювати поділ справи на категорії «малозначна» і «незначна», тому що в сторони провадження може виникнути думка, що з погляду держави її справа є нісенітницею та не заслуговує на увагу. За таких умов, доречніше було визначити поділ справ без використання термінології «незначна» і «малозначна».

Таким чином, поняття «справа незначної складності» й «малозначна справа» в рамках адміністративного судочинства ототожнюється, на відміну від цивільного процесуального законодавства, де поняття «малозначна справа» не завжди збігається з поняттям «незначна».

Отже, реалізація функцій представника особою, яка не є адвокатом, припустима за наявності в останнього необхідного обсягу адміністративної процесуальної дієздатності й віднесення справи, в рамках розгляду якої здійснюються представництво інтересів, до категорії «справа незначної складності».

Не зважаючи на факт наявності позитивних моментів законодавчої регламентації певної сфери адміністративного процесуального законодавства, в порівнянні з іншими сферами не обійшлось без прогалин.

По-перше, з норми п. 20 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України неможливо виокремити конкретні ознаки або ж наявність певних обставин, за яких суд повинен віднести справу до категорії «незначна (малозначна)». Хоча Кодекс містить певний перелік справ, які за своєю суттю заведено вважати малозначними, проте встановити належність справи до тої чи іншої категорії, виходячи із законодавчого визначення, неможливо.

По друге, перелік справ, що охоплюються терміном «малозначні справи» або ж «справи незначної складності», визначений ч. 6 ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства України. Водночас окремі пункти відповідної частини коментованої статті, а саме п. 8 і п. 10, відносять до справ незначної складності типові й інші справи, в яких суд дійде висновку про їхню незначну складність, за винятком справ, які не можуть бути розглянуті за правилами спрощеного позовного провадження.

Під типовими справами відповідно до норми п. 21 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України передбачає адміністративні справи, відповідачем в яких є один і той самий суб'єкт владних повноважень (його відокремлені структурні підрозділи), спір в яких виник з аналогічних підстав у відносинах, що регулюються одними

нормами права, та в яких позивачами заявлено аналогічні вимоги [2]. Щодо інших справ, в яких суд дійде про їхню незначну складність, в нормах закону нічого не згадується.

Таким чином, вичерпного переліку справ незначної складності законодавством не визначено. Аналізуючи Кодекс, до них можна віднести будь-яку справу, крім тих, які, згідно із ч. 4 ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства України, розглядаються в рамках загального позовного провадження. Це вказує на те, що наявний прямий зв'язок виду провадження та форми адміністративного судочинства. Тобто, якщо справа незначної складності, то вона повинна бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження (оскільки в протилежному випадку вона не буде вважатися незначною) та навпаки, якщо справа розглядається в загальному позовному провадженні, то вона не може вважатися незначною (оскільки не розглядається в рамках спрощеного провадження).

Як зауважують окремі науковці, напрацювання критеріїв віднесення справ до малозначних має здійснити судова практика під час застосування нового Цивільно-процесуального кодексу України, після чого можна буде стверджувати про ефективність цього інституту процесуального права [9].

З приводу наведеного твердження варто проаналізувати практику суду касаційної інстанції. Ухвалою Верховного суду по справі № 420/2260/19 наведено правову позицію, що малозначна справа є такою в силу своїх властивостей, незалежно від того, чи визнавав її такою суд першої чи апеляційної інстанції у своєму рішенні [10]. Таким чином, можемо зробити висновок, що справа вважається малозначною відповідно до вимог процесуального законодавства й інших факторів, які прямо чи опосередковано мають відношення до визначення складності останньої.

Детальніше з тотожного ряду правовідносин в рамках інституту договірної представництва висловила Палата касаційного цивільного суду, формулюючи правову позицію, що справами незначної складності є справи, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження. З урахуванням ціни позову, а також відсутності підстав, за яких розгляд справи має проводитися виключно за правилами загального позовного провадження, зазначена справа, відповідно до закону, малозначна (Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №333/4453/17-ц 3, 2019 рік).

Вказане роз'яснення правових норм законодавства зі сторони суду касаційної інстанції формулює позицію, що справа незначної складності вва-

жається такою незалежно від виду провадження, в порядку якого здійснюється її розгляд. Якщо справа відкрита судом за правилами загального позовного провадження, а предмет спору вказує, що справа входить до переліку малозначних, або ж відсутня обов'язкова вказівка закону, що справа такого роду повинна бути розглянута виключно за правилами спрощеного позовного провадження, остання належить до справ незначної складності.

З боку процесуального законодавства, справа, відносно до якої відсутня імперативна вказівка закону про розгляд за правилами загального позовного провадження, в певних випадках не може бути віднесена до справ незначної складності. Це зумовлено тим, що під час визначення складності справи суд повинен врахувати обраний стороною спосіб захисту своїх прав та інтересів, значення справи для сторін спору й чи становить вона значний суспільний інтерес, категорії та складність справи відповідно до вимог підзаконних нормативно-правових актів, обсяг і характер доказів, що були долучені стороною спору до матеріалів справи, в тому числі необхідності призначення експертизи по справі й допиту свідків, кількість учасників і думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. Саме за сукупністю наведених факторів суд повинен прийняти рішення щодо віднесення справи до категорії «справа незначної складності» й долучити до участі в судовому розгляді представника сторони по справі як особи, яка не є адвокатом.

Висновки. Отже, представництво на основі договору шляхом надання повноважень особі, яка не є адвокатом, допустиме як в рамках загального, так і в рамках спрощеного позовного провадження. Суд зобов'язаний допустити представника, який не є адвокатом, сторони по справі до реалізації покладених на нього повноважень у порядку загального позовного провадження, якщо з урахуванням окремих особливостей щодо предмета спору, обставин справи, процесуального порядку дослідження доказів та інших чинників можна розмежувати складність справи й віднести її до категорії «незначна». Водночас представник повинен мати необхідний обсяг адміністративної процесуальної дієздатності.

Вказана позиція повною мірою узгоджується з правовими висновками Верховного суду й не суперечить нормам Кодексу адміністративного судочинства. Таким чином, необхідно вважати, що відсутні законодавчі обмеження, які б забороняли розгляд справи незначної складності в рамках загального позовного провадження. Відтак, представництво інтересів особою, яка не є адвокатом, допустиме в процесі судового розгляду спору як в загальному позовному, так і в спрощеному позовному провадженні.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170803>.
3. Меланчук А. В. Принципы организации и деятельности адвокатуры Украины на современном этапе. *Закон и жизнь*. 2013. № 11. С. 171–175.
4. Смоленский М. Б. Адвокатура в России : учебник. Москва : КНОРУС, 2011. 312 с.
5. Правила адвокатської етики : затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 р. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/193_3ae9all5a40b9a5bc04f_file.pdf
6. Участь у судовому процесі через представника : Огляд інтернет-ресурсів. URL: <https://adm.pl.court.gov.ua/sud1670/rozyasnennya/35162/>.
7. Бичкова С. С., Чурпіта Г. В. Окремі аспекти участі адвоката у цивільному процесі України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 9. С. 118–122.
8. Ізарова І. О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991–2017. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Київ, 2017. 18 с.
9. Гулько Б. І. Малозначні справи у практиці Верховного Суду. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsiverkhovnogo-sudu-a6167e>.
10. Ухвалі Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № 420/2260/19 від 02 квітня 2020 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88556226>.
11. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 333/4453/17-ц від 30 січня 2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79684602>.

References

1. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28 chervnya 1996 r. № 254k / 96-VR / Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 06.07.2005 r. № 2747-IV / Verkhovna rada Ukrayiny. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170803>.
3. Melanchuk A. V. (2013) Pryntsypy orhanizatsiyi ta diyal'nosti advokatury Ukrayiny na suchasnomu etapi. *Zakon i zhyzn'*. № 11, 171-175 [in Ukrainian].
4. Smolenskyuy M. B. (2011) Advokatura v Rossyyu: uchebnyk. Moskva: KNORUS, [in Ukrainian].
5. Pravyla advokat-s'koyi etyky: zatv. zvitno-vyborym z'yizdom advokativ Ukrayiny vid 09.06.2017r. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/193_3ae9all5a40b9a5bc04f_file.pdf
6. Uchast' u sudovomu protsesi cherez predstavnyka (2013): Ohlyad internet-resursiv. URL: <https://adm.pl.court.gov.ua/sud1670/rozyasnennya/35162/> [in Ukrainian].
7. Bychkova S. S., Churpita H. V. (2014) Okremi aspekty uchasti advokata u tsyvil'nomu protsesi Ukrayiny. *Byuleten' Ministerstva yustytysiyi Ukrayiny*. №9, 118-122 [in Ukrainian].
8. Izarova I. O. (2017) Reformy tsyvil'noho protsesual'noho zakonodavstva v nezalezhniy Ukrayini: 1991–2017. *Ukrayina na shlyakhu do Yevropy: reforma tsyvil'noho protsesual'noho zakonodavstva*. K. 18 s [in Ukrainian].
9. Hul'ko B. I. (2018) Maloznachni spravy u praktytsi Verkhovnoho Sudu. URL:<https://sud.ua/ru/news/blog/116476-maloznachni-spravi-u-praktitsiverkhovnogo-sudu-a6167e> [in Ukrainian].
10. Ukhvali Verkhovnoho Sudu u skladi kolehiyi suddiv Kasatsiynoho administratyvnoho sudu u spravi № 420/2260/19, vid 02 kvitnya 2020 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88556226>.
11. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehiyi suddiv Pershoyi sudovoyi palaty Kasatsiynoho tsyvil'noho sudu u spravi № 333/4453/17-ts, vid 30 sichnya 2019 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79684602>.